

پژوهشکده پولی و بانکی
بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران

(۲۷۷)

طراحی رهنمای خرید برای مدیریت ریسک نقدینگی در سیستم بانکی ایران

مؤلفی

زهرا خوشنود

طاهره اکبری آلاشتی

رسول خوانساری

بهار ۱۳۹۳

سرشناسه	خوشنود، زهرا، ۱۳۵۶-
عنوان و نام پدیدآور	طراحی و نمود جدید برای مدیریت ریسک نقدینگی در سیستم بانکی ایران/ مؤلفان زهرا خوشنود، طاهره اکبری‌الاشتی، رسول خوانساری؛ ویراستار محبوبه مهدوی.
مشخصات نشر	تهران: پژوهشکده پولی و بانکی، ۱۳۹۳.
مشخصات ظاهری	ده، ۲۳۰ص. جلدی.
فروست	پژوهشکده پولی و بانکی، ۱۳۹۳.
شابک	۹۷۸-۶۰۲-۵۹۸۲-۸۶-۲
وضعیت فهرست‌نویسی	فیا
یادداشت	ص.ع. به انگلیسی: Developing new Guideline on Liquidity Risk Management in the Banking System of Iran. Zahra Khoshnoud, Tahereh Akbari Alashati, Rasool Khansari.
یادداشت	کتابنامه: ص. [۲۱۳]-۲۱۷.
یادداشت	نمایه.
موضوع	مدیریت نقدینگی
موضوع	مدیریت دارایی و بدهی
شناسه افزوده	اکبری‌الاشتی، طاهره، ۱۳۵۹-
شناسه افزوده	خوانساری، رسول، ۱۳۶۴-
شناسه افزوده	پژوهشکده پولی و بانکی
رده‌بندی کنگره	۱۳۹۳ خ ۹۳/م ۴/۴۰۲۸ HG
رده‌بندی دیویی	۶۵۸/۱۵۲۴۴
شماره کتابشناسی ملی	۳۴۶۴۲۵۳

نام کتاب: طراحی رهنمود جدید برای مدیریت سبک نقدینگی در سیستم بانکی. ایران
مؤلفان: زهرا خوشنود - طاهره اکبری آشتی - سول خوانساری
ویراستار: محبوبه مهدوی
صفحه آرا: زهره محمدیان
حروفچین: مژگان فرجی
طراح جلد: علی عبدی
ناشر: پژوهشکده پولی و بانکی بانک مرکزی ایران
چاپ اول: بهار ۱۳۹۳
پهء: ۱۴۰۰۰ ریال
شمارگان: ۵۰۰ نسخه
قطع: وزیری

نشانی: تهران، میدان آرژانتین، ابتدای بزرگراه آفریقا، پلاک ۱۰
کدپستی: ۱۵۱۴۹۴۷۱۱۱ صندوق پستی: ۹۵۸۷۵-۷۹۴۹

تلفن: ۸۸۶۵۷۴۵۰-۵۴

دورنگار: ۸۸۶۵۷۳۹۹

تلفن واحد فروش: ۸۸۶۵۷۴۳۴

پست الکترونیک: Publications@mbri.ac.ir

ISBN: 978-600-5982-86-2

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۵۹۸۲-۸۶-۲

کلیه حقوق برای ناشر محفوظ است.

مسئولیت مطالب بر عهده نویسنده بوده و از این جهت مسئولیتی منوجه پژوهشکده پولی و بانکی نمی‌باشد.

پیش‌گفتار

شکل‌گیری بحران مالی سال ۲۰۰۷ گواه نقطه‌ضعف‌هایی بی‌شمار در مدیریت ریسک نقدینگی بانک‌ها و از این‌رو نقصان‌هایی در رهنمودها، اصول و دستورالعمل‌های مدیریت ریسک نقدینگی بانک‌ها و مؤسسات اعتباری به‌شمار می‌رود. این مسئله منجر به اعمال تغییراتی در مدیریت ریسک نقدینگی بانک‌ها و شتاب گرفتن فرایند تنظیم رهنمودها و دستورالعمل‌های جدیدی در حوزه مدیریت ریسک نقدینگی در سال‌های اخیر شد.

بررسی علت تغییر در رویکرد مدیریت ریسک نقدینگی در عرصه بین‌المللی و ارزیابی رهنمود مدیریت ریسک نقدینگی بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران که در تیر ۱۳۸۶ تنظیم و دقیقاً در زمان شکل‌گیری بحران مالی اخیر برای اجرا ابلاغ شد، به وضوح بیانگر الزام تنظیم رهنمود جدیدی در این حوزه می‌باشد. ضرورت این مسئله بر اساس تحولات اخیر نظام مالی ایران نیز مشاهده می‌شود؛ تحولاتی که هرچند با وقفه اما در راستای تحولات اخیر بازارهای مالی بین‌المللی می‌باشند و عدم مدیریت مناسب ریسک نقدینگی منتج از آنها می‌تواند به دلیل ارتباط تنگاتنگ موجود بین فعالیت بانکی و گستره فعالیت آنها که در سال‌های اخیر بازار سرمایه را نیز تحت پوشش قرار داده است، به سیستمی در نظام مالی کشور بینجامد. از این‌رو انتظار می‌رود رهنمود جدید طراحی‌شده در این کتاب که منتج از پروژه تحقیقاتی انجام‌شده در این زمینه در پژوهشکده پولی و بانکی است، بتواند نیاز سیستم بانکی به رهنمود جدیدی در مدیریت و نظارت بر این ریسک را برطرف کند.

کتاب حاضر در شش فصل تنظیم شده است. در فصل اول، ضرورت اعمال رویکرد جدیدی در مدیریت و نظارت بر مدیریت ریسک نقدینگی، بر اساس شکاف‌های موجود بین ماهیت و نحوه مدیریت ریسک نقدینگی، ارائه می‌شود. فصل دوم رویکرد نوین نهادهای مرتبط‌گذار بین‌المللی در مدیریت ریسک نقدینگی را مورد توجه قرار می‌دهد. چگونگی تغییر جهت مقررات جدید تنظیم‌شده برای مدیریت ریسک نقدینگی در کشورهای مختلف، در عکس عملیاتی تحولات حاصله و رویکرد جدید بین‌المللی، در فصل بعدی ارائه می‌شود. در فصل چهارم، مدیریت ریسک نقدینگی در سیستم بانکی ایران با تأکید بر ارزیابی رهنمود فعلی مدیریت ریسک نقدینگی ارزیابی می‌شود. بر اساس این انتقادات و مطالعه انجام‌شده از تغییر شکل ماهیت ریسک نقدینگی در سیستم بانکی ایران، در فصل پنجم رهنمود جدیدی برای مدیریت ریسک

نقدینگی در سیستم بانکی ایران ارائه می‌شود. در فصل پایانی نیز به رهنمودهای تکمیلی مورد نیاز برای پیاده‌سازی مدیریت مناسب ریسک نقدینگی در سیستم بانکی اشاره می‌شود. پژوهشکده پولی و بانکی از خانم دکتر زهرا خوشنود و همکارانشان خانم طاهره اکبری آلاستی و آقای رسول خوانساری که انجام پروژه‌ای در زمینه تنظیم رهنمود جدیدی برای مدیریت ریسک نقدینگی را در دستور کار خود قرار داده و نشر کتاب منتج از آن را به پژوهشکده سپردند، صمیمانه سپاسگذار است.

ایشان از سمندها همکاران اینجانب در دفتر نشر پژوهشکده که این کتاب را به زیور طبع آرستند، شایسته تقدیر ویژه است. خانم‌ها محبوبه مهدوی ویرایش ادبی، مژگان فرجی مسئولیت چاپ و نشر، محمديان مسئولیت حروف‌چینی و صفحه‌بندی این اثر را بر عهده داشتند. قطعاً چنانچه این کتاب در تعمیق و گسترش دانش مدیریت و مقررات‌گذاری ریسک نقدینگی در نظام بانکی سهم اندکی داشته باشد، همه دست‌اندرکاران تهیه و تولید آن، حظ خود را از این کتاب خواهند گرفت. دست یاری همه اندیشمندان و فرهیختگانی که دغدغه تربیت، تعمیق و گسترش دانش اقتصاد و مالی به ویژه در حوزه‌های پولی و بانکی را دارند، برای همداری پژوهشکده پولی و بانکی بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران متواضعانه می‌فشارم.

فرهاد نیلی

رئیس پژوهشکده پولی و بانکی

فهرست مطالب

پیشگفتار مؤلف نه

فصل اول. ضرورت اعمال رویکردی جدید در مدیریت و نظارت بر ریسک نقدینگی

- ۱-۱. مقدمه ۳
- ۲-۱. مفهوم ریسک نقدینگی ۳
- ۳-۱. ضرورت مدیریت ریسک نقدینگی ۴
- ۴-۱. پرتنگ شدن شکاف موجود بین مدیریت ریسک نقدینگی و ماهیت ریسک نقدینگی ۵
- ۱-۴-۱. توسعه استفاده از ابزارهای مالی پیچیده ۶
- ۲-۴-۱. افزایش اندازه و اوراق بهادار سازی دارایی ها ۷
- ۳-۴-۱. روش های تسهیل در سیستم های پرداخت ۹
- ۴-۴-۱. توسعه جریان های بین المللی و شکل گیری گروه های مالی ۱۰
- ۵-۴-۱. تغییر در رفتار سرمایه گذاری و پیرده گذاران ۱۰
- ۵-۱. عکس العمل جهانی به شکاف فوق العاده بزرگ در مدیریت و نظارت بر ریسک نقدینگی ۱۱
- ۶-۱. جمع بندی ۱۴

فصل دوم. رویکرد توین نهادهای مقررات گذار بین المللی در مدیریت ریسک نقدینگی

- ۱-۲. مقدمه ۱۹
- ۲-۲. رویکرد رهنمودها و توصیه نامه های جدید ۲۰
- ۱-۲-۲. حوزه مدیریت ریسک نقدینگی ۲۰
- ۲-۲-۲. حوزه های تکمیلی ۳۶
- ۳-۲. جمع بندی ۶۱

فصل سوم. مدیریت ریسک نقدینگی در کشورهای مختلف جهان

- ۱-۳. مقدمه ۶۳
- ۲-۳. نحوه مدیریت ریسک نقدینگی قبل از وقوع بحران مالی ۶۵
- ۱-۲-۳. حاکمیت شرکتی ۶۷
- ۲-۲-۳. شناسایی و اندازه گیری ریسک نقدینگی ۶۸
- ۳-۲-۳. کنترل ریسک نقدینگی ۶۹

۷۰	۴-۲-۳. آزمون استرس
۷۱	۵-۲-۳. برنامه تأمین مالی اقتضایی
۷۲	۶-۲-۳. نظارت بر ریسک نقدینگی
۷۲	۷-۲-۳. جمع‌بندی
۷۵	۳-۳. نحوه تغییر رویکرد مقامات نظارتی کشورها در تدوین مجدد مقررات مدیریت ریسک نقدینگی
۷۷	۱-۳-۳. حاکمیت شرکتی
۸۱	۲-۳-۳. شناسایی و اندازه‌گیری ریسک نقدینگی
۸۳	۳-۱-۳. کنترل ریسک نقدینگی
۸۸	۴-۳-۲. آزمون استرس
۹۰	۵-۳-۲. برنامه تأمین مالی اقتضایی
۹۲	۶-۳-۳. نظارت بر ریسک نقدینگی
۹۶	۷-۳-۳. جمع‌بندی
۹۶	۴-۳. رویکرد جدید مقامات نظارتی کشورها در تدوین مقررات مدیریت ریسک نقدینگی
۹۸	۱-۴-۳. حاکمیت شرکتی
۱۰۰	۲-۴-۳. شناسایی و اندازه‌گیری ریسک نقدینگی
۱۰۲	۳-۴-۳. کنترل ریسک نقدینگی
۱۰۴	۴-۴-۳. آزمون استرس
۱۰۵	۵-۴-۳. برنامه تأمین مالی اقتضایی
۱۰۷	۶-۴-۳. نظارت بر ریسک نقدینگی
۱۱۰	۷-۴-۳. جمع‌بندی

فصل چهارم. مدیریت ریسک نقدینگی در سیستم بانکی ایران

۱۱۵	۱-۴. مقدمه
۱۱۶	۲-۴. نحوه مدیریت ریسک نقدینگی در سیستم بانکی ایران
۱۱۸	۳-۴. ارزیابی رهنمود مدیریت ریسک نقدینگی
۱۱۹	۱-۳-۴. نقد و ارزیابی هر یک از مواد رهنمود مدیریت ریسک نقدینگی
۱۴۵	۲-۳-۴. خلاصه‌ای رهنمود مدیریت ریسک نقدینگی در مقایسه با رویکرد چهارم
۱۶۷	۴-۴. جمع‌بندی و پیشنهادها

فصل پنجم. ارائه رهنمود جدیدی در مدیریت و نظارت بر ریسک نقدینگی

۱۷۱	۱-۵. مقدمه
-----	------------

۱۷۱	۲-۵. ضرورت معرفی رهنمود جدید
۱۷۲	۱-۲-۵. شکل‌گیری گروه‌های مالی
۱۷۵	۲-۲-۵. طراحی ابزارهای جدید مالی
۱۷۸	۳-۲-۵. راه‌اندازی بازارهای بورس جدید
۱۷۹	۴-۲-۵. گسترش بانکداری الکترونیک و سامانه‌های پرداخت
۱۸۲	۳-۵. معرفی رهنمود جدید
۲۰۲	۴-۵. جمع‌بندی

فصل ششم جمع‌بندی و پیشنهادها

۲۰۷	۶. جمع‌بندی
۲۰۹	۲-۶. پیشنهادها

منابع و مآخذ

نمایه

فهرست جداول

جدول (۱-۳)	نمونه بررسی شده از مقررات مدیریت ریسک نقدینگی	۶۴
جدول (۲-۳)	مقررات ریسک نقدینگی کشورهای نمونه قبل از بحران	۶۶
جدول (۳-۳)	شکاف‌های مقرراتی موجود در مقررات مدیریت ریسک نقدینگی	۷۴
جدول (۴-۳)	مقررات ریسک نقدینگی کشورهای نمونه قبل و بعد از بحران	۷۷
جدول (۵-۳)	مهم‌ترین ابعاد حاکمیت شرکتی در مقررات مدیریت ریسک نقدینگی	۷۹
جدول (۶-۳)	مهم‌ترین ابعاد شناسایی و اندازه‌گیری ریسک نقدینگی در مقررات مدیریت ریسک نقدینگی	۸۲
جدول (۷-۳)	مهم‌ترین ابعاد کنترل ریسک نقدینگی در مقررات مدیریت ریسک نقدینگی	۸۷
جدول (۸-۳)	مهم‌ترین ابعاد نظارت بر ریسک نقدینگی در مقررات مدیریت ریسک نقدینگی	۹۰
جدول (۹-۳)	مهم‌ترین ابعاد برنامه تأمین مالی اقتضایی در مقررات مدیریت ریسک نقدینگی	۹۱
جدول (۱۰-۳)	مهم‌ترین ابعاد نظارت بر ریسک نقدینگی در مقررات مدیریت ریسک نقدینگی	۹۵
جدول (۱۱-۳)	مقررات ریسک نقدینگی کشورهای نمونه بعد از بحران	۹۸
جدول (۱۲-۳)	موارد تأکید شده در حوزه‌های مختلف مقررات مدیریت ریسک نقدینگی	۱۰۹
جدول (۱-۴)	مؤسسات تحت پوششی رهنمودهای بین‌المللی در مدیریت ریسک نقدینگی	۱۲۰
جدول (۲-۴)	انتقادهای کلی وارد بر رهنمود مدیریت ریسک نقدینگی	۱۴۱
جدول (۳-۴)	خلأهای رهنمود مدیریت ریسک نقدینگی در مقایسه با رویکرد جهانی	۱۶۳
جدول (۱-۵)	شرکت‌های وابسته به بانک‌های خصوصی	۱۷۳
جدول (۲-۵)	شرکت‌های وابسته به بانک‌های دولتی	۱۷۴
جدول (۳-۵)	ابزارهای جدید بازار مالی	۱۷۶
جدول (۴-۵)	مقایسه سامانه‌های انتقال وجه بین‌بانکی در نظام پرداخت	۱۸۰

پیش‌گفتار مؤلف

هرچند در سال‌های اخیر، مدیریت انواع مختلف ریسک مورد توجه ناظران و مقررات‌گذاران فعال در عرصه ملی و بین‌المللی قرار گرفته بود، اما شکل‌گیری بحران مالی در سال ۲۰۰۷ به‌عنوان شاهدهی دال بر نقطه‌ضعف‌هایی بی‌شمار در مدیریت ریسک نقدینگی بانک‌ها و از این‌رو نقصان‌هایی در رهنمودها، اصول و دستورالعمل‌های مدیریت ریسک نقدینگی بانک‌ها و مؤسسات اعتباری به‌شمار می‌رود. به بیان دقیق‌تر، نحوه مدیریت ریسک نقدینگی در تطابق با ماهیت این ریسک طراحی نشده بود، به‌نحوی که بسیاری از ابعاد این ریسک در فرایند مدیریت روزانه ریسک نقدینگی مورد توجه قرار نمی‌گرفت یا توجه کافی به ابعاد واقعی آن نمی‌شد.

در نتیجه مدیریت ریسک نقدینگی و نقطه‌ضعف‌های فراوان در شناسایی، مدیریت، کنترل و نظارت بر این ریسک، نقش مؤثری در شکل‌گیری و عمق‌بخشیدن به بحران مالی اخیر ایفا نمود. این مسئله منجر به بروز ضرورت اعمال تغییراتی در مدیریت ریسک نقدینگی بانک‌ها و از این‌رو شتاب بخش فوری به تنظیم رهنمودها و دستورالعمل‌های جدیدی در حوزه مدیریت ریسک نقدینگی در عرصه بین‌المللی شد. رهنمودهایی که هر یک جهت رفع نقطه‌ضعف‌های فعلی تدوین شدند و به سیستم رهنمودهای جدیدی برای مدیریت این ریسک در کشورهای مختلف منجر شدند.

در ایران نیز ارزیابی دقیق رهنمود فعلی مدیریت ریسک نقدینگی بیانگر آن است که این رهنمود نه تنها با انتقاداتی در ارتباط با هر یک از ابعاد آن مواجه است، بلکه شکاف‌های موجود بین رویکرد کلی این رهنمود در مقایسه با رویکرد رهنمودهای جدید بین‌المللی تدوین‌شده در مدیریت و نظارت بر ریسک نقدینگی، بیانگر الزام طراحی رهنمود جدیدی در مدیریت این ریسک در سیستم بانکی می‌باشد. به بیان دقیق‌تر باید همگام با بسیاری از کشورهای که بعد از بحران مالی اخیر به طراحی رهنمود جدیدی در مدیریت این ریسک پرداختند، برای برطرف‌نمودن نقصان‌های موجود، گام مشابهی برداشته شود.

گفتنی است در سیستم بانکی ایران نیز تحولاتی در راستای تحولات بین‌المللی و با سرعت کمتر، در حال شکل‌گیری است، به‌نحوی که عدم توجه به آنها در فرایند مدیریت ریسک نقدینگی، مشکلاتی را پدید خواهد آورد. به‌عنوان مثال شکل‌گیری گروه‌های بانکی، طراحی و حرکت به سمت استفاده از ابزارهای مالی جدید، گسترش سامانه‌های پرداخت و

توسعه‌های پدیدآمده در حوزه بانکداری الکترونیک، بر ضرورت توجه هر چه بیشتر به مقوله مدیریت ریسک نقدینگی درون گروهی، ارتباط بین ریسک نقدینگی و ریسک نقدشوندگی بازاری و مدیریت ریسک نقدینگی در طول روز در فرایند مدیریت ریسک نقدینگی می‌افزاید. این در حالی است که این مسائل در رهنمود فعلی مدیریت ریسک نقدینگی بانک مرکزی مصوب تیر ۱۳۸۶ مورد توجه قرار نگرفته است. از این‌رو الزام تنظیم رهنمود جدیدی در این حوزه به‌وضوح مشاهده می‌شود.

رایج به‌توجه به الزام مقررات‌گذاری پویا توسط بانک مرکزی به‌منظور مدیریت پویای ریسک نقدینگی در بانک‌ها، رهنمود جدیدی در این کتاب با مخاطب قرار دادن دو بعد مدیریت ریسک نقدینگی مشتمل بر بانک‌ها و بانک مرکزی ارائه شده است. در این رهنمود که در ۴۳ ماده طراحی شده است، پنج زیربخش با عناوین کلیات، حاکمیت شرکتی، شناسایی و اندازه‌گیری ریسک نقدینگی، کنترل ریسک نقدینگی و وظایف بانک مرکزی در نظر گرفته شده است که در مقایسه با رهنمود فعلی، نیاز به بیشتری را در حوزه کنترل و پایش این ریسک مورد توجه قرار داده است. در این کتاب همچنین بر ضرورت تنظیم مقررات تکمیلی، پیاده‌سازی زیرساخت‌های لازم و نظارت بر درج این نمودن این رهنمود و مقررات تکمیلی از طرف بانک مرکزی تأکید شده است. به عنوان مهم‌ترین زیرساخت در پیاده‌سازی مدیریت مناسب ریسک نقدینگی می‌توان به ضرورت طراحی ابزارهای متنوع به منظور راه‌اندازی مؤثر سامانه تابا در مدیریت ریسک نقدینگی در طول روز بانک‌ها و بازار بین‌بانکی اشاره نمود.

رهنمود جدید طراحی شده در این کتاب به همراه مقررات تکمیلی و زیرساخت‌های مورد نیاز اشاره شده می‌تواند در شتاب‌بخشیدن به پیاده‌سازی فرایند مدیریت ریسک نقدینگی توسط بانک‌ها و همچنین مقررات‌گذاری و نظارت مؤثر در حوزه ریسک توسط بانک مرکزی کمک مؤثری نماید. از این‌رو انتظار می‌رود ضرورت مقررات‌گذاری و نظارت بر مدیریت ریسک نقدینگی، به‌عنوان یکی از مهم‌ترین ابزارهای نظارتی مقامات بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران، در دستور کار مقامات ذی‌ربط قرار گیرد تا مقررات موجود در این زمینه با توجه به ماهیت پویای این ریسک، در صورت لزوم، همواره به‌صورت پویا اصلاح و به‌روز باشد.

زهرا خوشنود

اسفند ۱۳۹۲